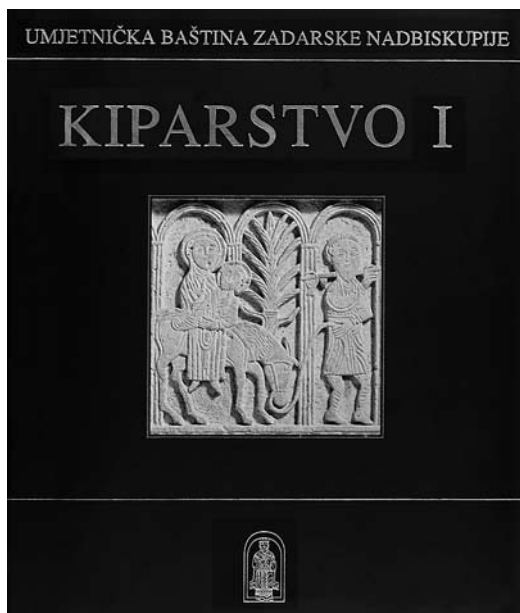

Ivan
Josipović

Zadarsko sakralno kiparstvo od ranog kršćanstva do rane renesanse

Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije: Kiparstvo I - od IV. do XVI. stoljeća, (ur.) Nikola Jakšić, (autori tekstova) Nikola Jakšić, Emil Hilje, Zadar, Zadarska nadbiskupija, 2008., 323 str., ISBN 978-953-7215-07-1

U listopadu 2008. godine iz tiska je izašla dvosveščana knjiga *Kiparstvo* koja obrađuje sakralnu umjetničku baštinu na području zadarske crkvene dijeceze.

Tako je, nakon *Zlatarstva* iz 2004. i *Slikarstva* iz 2006. godine, nastavljen pravilan dvogodišnji ritam izlaženja knjiga u sklopu velike edicije *Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije*. Djelo koje se ovdje prikazuje, monografija *Kiparstvo I*, dio je cjeline u kojoj je preostalu građu iz razdoblja od 16. do 20. stoljeća u knjizi *Kiparstvo II* obradio Radoslav Tomić.

Grafičko-tehničko uredništvo ove monografije potpisuje Antun Travirka, dok su autori fotografija Zoran Alajbeg i Živko

Bačić. Knjiga je koncipirana kao katalog pojedinačnih umjetnina obogaćen opsežnijom uvodnom raspravom koja je prevedena i na engleski jezik. Autori kataloga (Hilje, Jakšić, Vežić) pojedina djela objavljuju po prvi put (kat. br. 003, 006, 023, 026), za neka druga daju nove rekonstrukcije njihova izvornog stanja (kat. br. 015, 029, 033, 034), a objavljuvanje onih skulptura koje su se dosada rijetko spominjale u literaturi (kat. br. 015, 019, 020, 045, 111, 112, 113) doprinijet će njihovoj daljnjoj popularizaciji u stručnoj javnosti. Na kraju knjige nalazi se i opširan popis korištene literature koja broji 388 jedinica. Ono što se može smatrati velikim nedostatkom u tehničkoj opremljenosti, a što bi jedna ozbiljna knjiga ipak trebala imati, jest nepostojanje stranice sa sadržajem, kao ni indeksa djela i autorâ, što je primijećeno i u prikazima ranijih izdanja iz ove serije. Međutim, mora se reći da u grafičko-tehničkom smislu knjiga ima vrlo prikladnu koncepciju i oblikovanje te da je većina u njoj obrađenih kiparskih djela prvi put kvalitetno i detaljno reproducirana.

Iscrpan uvodni tekst Nikole Jakšića govori o nastanku, razvoju i stilskim karakteristikama kiparskih djela koja se sagledavaju u širem kontekstu povijesnih prilika i likovno-stilskih mijena, ali i društvenih okolnosti na cjelokupnom prostoru Mediterana u razdoblju od kraja 4. do početka 12. stoljeća. Autor započinje s predstavljanjem i obradom zadarskih ranokršćanskih reljefa, a njihovo ikonografsko izvorište i inspiraciju pronalazi u kasnoantičkoj profanoj skulpturi, ali i u

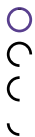
nekim motivima s koptskih tkanina koje nastaju već od 4. stoljeća. U nastavku se uspostavljaju analogije između zadarskog kiparstva iz razdoblja od 7. do 9. stoljeća i sličnih ostvarenja iz langobardske umjetnosti, a geometrijska, ornamentalna i dekorativna narav motiva s reljefâ iz obaju predromaničkih rasadišta objašnjava se njihovim zajedničkim ugledanjem na umjetnost ranokršćanskih podnih mozaika. Osim likovnog repertoara mediteransko-kršćanskog podrijetla, Jakšić navodi i drugi ključni čimbenik oblikovanja predromaničke skulpture – utjecaj inzularne umjetnosti keltsko-germanskog podrijetla. Navedene utjecaje autor prepoznaje i na hrvatskoj obali Jadrana, pa tako i u gradu Zadru i široj okolici. Dok se u kiparskim ostvarenjima 8., 9. i 10. stoljeća s područja grada Zadra i njegova arhipelaga može prepoznati jak utjecaj ranokršćanske umjetničke tradicije mediteranske provenijencije, na prostoru zadarskog zaleđa, tj. na teritoriju hrvatske kneževine, prevladavao je likovni jezik i ukus puno bliži otočko-misionarskom izričaju. Međutim, zajednička svojstva obiju likovnih tradicija na nekim je reljefima dovela i do ispreplitanja jednoga i drugoga umjetničkog repertoara, o čemu zorno svjedoče i prikazi na sanduku sarkofaga iz 9. stoljeća u Arheološkom muzeju u Zadru (kat. br. 022).

Posebno je mjesto posvećeno malobrojnim predmetima s prikazom ljudskog lika iz Zadra i njegova zaleđa, koje Jakšić okvirno datira u vrijeme prije 9. stoljeća, dakle prije promjena izazvanih utjecajem misionarskoga geometrijskog stila. Potom autor raspravlja o razvoju skulpture od početka 11. stoljeća koji su karakterizirale promjene na ikonografskoj (postupno uvođenje ljudskog lika i narativnog ciklusa) i zanatskoj (težnja za osvajanjem volumena) razini. Također su uspostavljene dosad neprimijećene analogije s istovremenim i vrlo sličnim talijanskim sjevernojadranskim kiparskim ostvarenjima (Pomposa, Ravenna). Jakšić izlaganje završava ukazivanjem na činjenicu kako je početkom novog tisućljeća na zadarskom području došlo do posvemašnjeg opadanja kiparske produkcije

u ruralnim predjelima, čime se “sve snažnije očitovale razlika između grada i šireg, njemu gravitirajućeg zaleđa”, što se uvelike razlikuje od situacije na istom prostoru tijekom 9. i 10. stoljeća. Nakon svega navedenog, Jakšićeva se tematska cjelina može okarakterizirati kao detaljna antologija većine poznatih i nekih novoobjavljenih kiparskih djela, koja je ponegdje obogaćena i novim promišljanjima.

Tekst koji obrađuje zadarsko sakralno kiparstvo razvijenoga i kasnoga srednjeg vijeka potpisuje Emil Hilje. Njegov pismeni izričaj u stilskom je smislu dosta jezgrovit, dok ga u sadržajnom krasi preciznost i točnost, pa se može reći da je tekst faktografski vrlo iscrpan. Za razliku od Jakšićeva izlaganja, Hilje pretjerano ne inzistira na povijesnom kontekstualiziranju umjetničkih djela jer za većinu obrađenih umjetnina postoje pouzdani podaci o njihovim naručiteljima, autorima i vremenu nastanka, što se ponajprije može zahvaliti arhivskim podacima koje autor često citira ili se na njih poziva. Takav pristup obradi materije praktičan je i pouzdan, ali i vrlo zanimljiv, jer uz samu atribuciju i stilsku obradu umjetničkih predmeta zrcali i društvenu sliku okruženja i razdoblja u kojima su ta djela nastala.

U uvodnom tekstu Hilje obrađuje najznačajnije romaničke skulpture iz sredine 12. stoljeća. Naglašavajući povijesnu važnost uzdizanja Zadarske biskupije u rang nadbiskupije (1154.), autor se pozabavio složenom problematikom temeljitog preuređenja zadarske katedrale. Analizirajući njezinu arhitektonsko-kiparsku opremu, Hilje je uz već ranije prepoznate toskanske utjecaje ukazao i na one iz sjevernijih talijanskih krajeva (Verona), vezane ponajprije uz najraniju fazu izgradnje njezina pročelja. Raspoznajući na zadarskoj prvostolnici dominantne utjecaje stranih majstora, Hilje analizira i romaničke skulpture s drugih crkava u Zadru i okolici, pretežno ih tumačeći kao djela domaćih majstora. Primjećujući ujedno da kamenoklesarska i skulpturalna djelatnost na području Zadarske nadbiskupije u stanovitoj mjeri zadržava svoju vitalnost i tijekom 13.

stoljeća, autor izlaganje nastavlja obradom najranijih primjera gotičkog stila u Zadru iz prvih desetljeća 14. stoljeća (glavna luneta i ciborij katedrale), što je bio tek kratkotrajan bljesak prije velike stvaralačke krize iz sredine 14. stoljeća.

Novo plodnije razdoblje zadarske kiparske produkcije započinje krajem 14., a potrajat će sve do kraja 15. stoljeća. Posvetivši znatnu pažnju i radovima u drvu nastalima u navedenom razdoblju, autor nam podastire čitav niz poznatih i novih arhivskih vijesti vezanih za raznovrsna kiparska ostvarenja, razne naručioce i same kipare, posebno pritom naglašavajući arhivski osvjedočene suradnje slikara i kipara, ili pak slikara i drvorezbara. Govoreći o kiparskoj produkciji od sredine 15. stoljeća, Hilje je posebnu pažnju posvetio najvažnijim kiparskim ličnostima tog vremena (Dalmatinac, Aleši, Firentinac) i njihovim suradnicima u zadarskom kraju, zaključujući svoj tekst umjetničkom aktivnošću kruga Marka Andrijića s kraja 15. stoljeća. U tom su okviru posebno istaknuti ambiciozniji zadarski i paški arhitektonsko-skulpturalni projekti, kao što je gradnja kapele Sv. Šimuna u crkvi Sv. Marije Velike u Zadru ili pak izvedba skulpturalnog ukrasa pročelja zborne crkve Sv. Marije u Pagu. Međutim, ostaje nejasno zašto nisu obrađena dva zadarska reljefa pripisana Nikoli Firentincu - grb obitelji Detrico

(franjevačka crkva) i nadvratnik s prikazom anđela s nepoznatog lokaliteta (Narodni muzej) - osim ako nije predviđeno da budu obrađeni u okviru teme o graditeljstvu.

Zadarska kiparska produkcija u razdoblju od sredine 12. do kraja 15. stoljeća važan je segment ukupne skulpturalne djelatnosti na hrvatskoj obali Jadrana. Pojedina ostvarenja njezina gotičkog drvorezbarstva (korska sjedala iz katedrale i iz Sv. Frane, drveni kipovi s letnera prvostolnice) mogu se okarakterizirati kao najvažnija djela svoje vrste u Dalmaciji, pročelje zadarske katedrale s tri kiparski opremljena portala jedinstveno je rješenje u našoj romaničkoj baštini, a zadarski su romanički kapiteli svojim brojem i raznovrsnošću najznačajnija cjelina unutar svog medija.

Zaključno se može ustvrditi da je knjiga *Kiparstvo I* nezaobilazna antologija zadarskoga sakralnog kiparstva od vremena ranog kršćanstva do rane renesanse. Unatoč nekim manjim, nehوتيčnim ili tiskarskim pogreškama, ova će monografija svojom kvalitetnom, raznovrsnom i bogatom likovnom opremom, brojnim podacima, raspravljačkim karakterom uvodnih tekstova i kataloških jedinica, ali i mjestimičnim otvaranjem novih problema vezanih za materiju, zasigurno objeknuti u stručnoj javnosti, a nesumnjivo će biti i nezaobilazan studentski priručnik. ✕

SUMMARY: SACRAL SCULPTURE IN ZADAR FROM THE EARLY CHRISTIAN AGE TO THE EARLY RENAISSANCE

/The book *Kiparstvo I (Sculpture I)*, conceived as a catalogue of works of art with a comprehensive introductory essay, is an unavoidable anthology of sacral sculpture in Zadar from the Early Christian age to the Early Renaissance. Its high-

quality and rich illustrations, numerous facts and the argumentative character of textual material will surely be well received among experts, and the book will definitively assume the role of an essential student textbook.